

УДК 338.48-53(447)

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНИМ КОМПЛЕКСОМ УКРАЇНИ**Богославець О.Г., к.е.н.***ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

В сучасних умовах найбільш актуальними та дискусійними напрямками функціонування рекреаційного комплексу України залишаються такі, що визначають методи та напрями його подальшого ефективного управління, а також ролі держави, бізнесу і місцевої влади в цих процесах. Регулювання розвитку туризму передбачає реалізацію заходів на основі державно-приватного партнерства. Важливим при цьому стає розмежування повноважень між учасниками рекреаційного процесу. Воно полягає у закріпленні за державним сектором політичної та нормативно-правової відповідальності за загальні умови розвитку туризму в країні та регіонах, формування структури тур індустрії та маркетингу країни та її регіонів, забезпечення передачі інститутам місцевого самоврядування та бізнесу функції безпосереднього управління об'єктами рекреації, а також відтворення й збереження рекреаційних ресурсів. Механізм регіонального управління рекреаційною сферою змінює свій зміст. Він поступово трансформує свою визначальну функцію – «управління» на «регулювання», де головним стає формування правил поведінки елементів рекреаційного середовища. Ослаблення надмірної опіки за регіонами сприятиме оптимізації цілей та перспектив розвитку рекреації в регіонах, завдяки більш простими та менш витратними способами, що спираються на високій ступінь економічної, соціально-політичної, культурної однорідності територій.

Ключові слова: ТРК (туристично- рекреаційний комплекс), управління ринком рекреаційних послуг, регулювання рекреаційної діяльності, форми власності на об'єкти рекреаційного комплексу, ризики спільного використання ресурсів та об'єктів рекреації, туристичний маркетинг та менеджмент, державно-приватне партнерство, соціально орієнтований туристичний продукт

UDC 338.48-53(447)

AREAS OF OPTIMIZING MANAGEMENT OF THE RECREATIONAL COMPLEX OF UKRAINE**Bogoslavets O., PhD in Econ.Sc.***Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman*

In modern conditions the most important and controversial components of the recreational complex of Ukraine are such that define the methods and directions of its further effective management, and the role of government, business and local

© Богославець О.Г., к.е.н., 2015

authorities in these processes. Regulation of tourism development provides for the implementation of activities on the basis of state-private partnership. Important is the separation of powers between the participants of the recreational process. It consists in the consolidation of the public sector political and legal responsibility for the General conditions of development of tourism in the country and regions, the formation of the structure of the industry and marketing the country and its regions, ensuring the transfer to local government institutions and business functions of direct management of recreational sites, as well as the reproduction and preservation of recreational resources. The mechanism of regional management of the recreational sector is changing its meaning. He gradually transforms its decisive function of «management» to «regulation», where the main thing is the formation of rules of conduct elements of the recreational environment. The weakening of excessive care for the regions will contribute to the optimization objectives and prospects of development of recreation in the regions, due to more simple and less costly ways, based on a high degree of economic, socio-political, cultural homogeneity territories.

Keywords: TRC (tourist and recreational complex), management of market recreation services, regulation of recreational activity, forms of ownership of the recreational facilities of the complex, the risks of sharing resources and recreation facilities, tourism marketing and management, public-private partnerships, socially-oriented tourist product

Актуальність теми. Аналіз функціонування національної економіки доводить, що вона продовжує розвиватись, переважно, за правилами індустріальної епохи, незважаючи на сучасний постіндустріальний та інформаційний світ, який вимагає інших підходів, заснованих перш за все на врахуванні необхідності якісного відтворення людських ресурсів. За таких умов, якість функціонування туристично-рекреаційного комплексу країни, метою якого є відновлення фізичного та психологічного здоров'я людини, її інтелектуальне та емоційне збагачення, стає однією з провідних передумов, що визначає конкурентні переваги національної економіки у світовій. Відтак, подальше розкриття та використання рекреаційного потенціалу України потребує активних дій щодо реформування цього сектору економіки.

В сучасних умовах найбільш актуальними та дискусійними напрямками цього процесу залишаються такі, що визначають методи та напрями його подальшого ефективного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку та управління рекреаційною сферою знайшли відображення в

працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Амоши А. І., Белла Д., Забалдіної Ю.Б., Квартальнова В.А., Кускова А.С., Лабскіра В.М., Лемешева М.Я., Мамутова В.К., Міхуринської К.О., Папіряна Г.А., Стеченка Д. М., Фоменко М.В., Черчик Л., Чубукової О.Ю. Науковці аналізують окремі аспекти функціонування рекреаційного комплексу та механізми регулювання його діяльності, проте сучасний етап розвитку країни вимагає нових досліджень ролі кожного з учасників рекреаційного процесу. Саме зазначеним проблемам присвячена стаття.

Мета роботи полягає у виділенні напрямів оптимізації управління рекреаційним комплексом України в умовах транзитивної економіки та ролі держави, бізнесу й місцевої влади в цих процесах.

Викладення основного матеріалу. Україна в світовій туристичній галузі відзначається потужним потенціалом, однак виділяється низка причин, через які ефективність функціонування національного ТРК занижена. Наслідком такого становища є частка власне туристів у загальній структурі відвідувачів нашої країни. Вона складає 1/3 від загальної кількості відвідувань. До причин, що заважають залученню інтуристів в Україну слід віднести наступні: відставання туристичної індустрії та інфраструктури від світових стандартів, недостатня політична стабільність в окремих регіонах, низька ефективність маркетингової діяльності з просування національного тур продукту.

Незабезпеченість правової, економічної й управлінської бази для комерційного туризму призвели до численних перекосів в індустрії туризму України, зокрема, надмірної кількості тур фірм, перевазі виїзного туризму над в'їзним, виникненні ризиків спільного використання природних ресурсів, що призвели до їх виснаженості та інших.

Негативні наслідки для ефективності функціонування має незавершеність інституційної реформи, в умовах якої існує сучасний туристично-рекреаційний комплекс України. Суб'єкти господарювання функціонують на основі трьох форм власності: державної, комунальної та приватної. Це викликає появу конфлікту інтересів між державними та приватними учасниками туристичного процесу. Зокрема, з'явилися протиріччя між отриманням прибутку від туристсько-рекреаційної діяльності та необхідністю її створення, підтримки і відновлення.

Проявом невизначеності з формами власності на ресурси та об'єкти рекреації, який потребує нових підходів у його подоланні, є поширення ризиків їх спільного використання. Зазначена ситуація масштабно розгортається в місцях масового відпочинку, де за відсутності чіткого розмежування прав та обов'язків виникають конфлікти, що зменшують ефективність функціонування учасників рекреаційного процесу.

Ризик систем колективного використання неможливо вирішити на індивідуальному рівні. Всі учасники, як правило, намагаються використовувати блага й надалі, обмеживши іншим доступ до ресурсу. Точка опори важеля за таких умов повинна враховувати системну перспективу, інакше ресурси виявляться виснажені, і ніхто не одержить від них ніякої користі. Тому один із принципів стратегії розвитку рекреаційного комплексу України вбачається у необхідності регулювання державою та органами місцевого самоврядування використання рекреаційних ресурсів та запобігання ризиків їх колективного використання.

Зазначені проблеми функціонування, як і низка інших, потребують удосконалення механізмів управління ТРК на національному та регіональному рівнях. Розглянемо, на нашу думку, найбільш пріоритетні напрями майбутніх реформ.

Насамперед слід зазначити, що разом із механізмами регіонального управління змінюється зміст цього процесу. Він поступово трансформує свою визначальну функцію – «управління» на «регулювання» територіально-просторовим розвитком регіону, де головним стає формування правил поведінки (економічних, соціальних, екологічних, інформаційних тощо) елементів регіонального середовища [1].

В Україні формування ефективного механізму територіального розвитку залежить від успішного проведення реформи адміністративно-територіального устрою, визначення самодостатніх регіонів по типу європейської регіоналізації, і як наслідок, організаційне та фінансово-економічне забезпечення самодостатності розвитку регіонів та спеціальних територій. Ослаблення надмірної опіки за регіонами та зосередження держави на стратегічних напрямках регіональної економіки й політики сприятиме об'єктивному посиленню значення територіального рівня управління. Його переваги полягають у можливості власних громадських інститутів оптимізувати цілі та перспективи розвитку регіонів, завдяки більш простими та менш

витратними способами, що спираються на високій ступінь економічної, соціально-політичної, культурної однорідності територій.

При визначенні напрямів трансформації державного регулювання рекреаційної діяльності в Україні, з огляду на світовий досвід та об'єктивні передумови, що склалися у вітчизняній рекреаційній галузі, найбільшої економічної ефективності та соціальної привабливості рекреаційна діяльність досягла б, на наш погляд, при застосовуванні моделі, яка поєднала принципи ринкової «самоорганізації» галузі з функціонуванням профільного підрозділу координації нормативно-правової та маркетингової діяльності. Адже, запровадження державно-приватного партнерства в питаннях координації діяльності галузі, вільне підприємництво, приватна власність, та інші ринкові механізми, що широко застосовуються провідними країнами світу вивели туристично-рекреаційну діяльність в них на позиції світового лідерства.

При цьому держава мала б забезпечити передачу інститутам місцевого самоврядування та бізнесу функції безпосереднього управління об'єктами рекреації, залишивши за собою роль регулятора розвитку рекреаційного комплексу України. За таких умов приватний сектор, як активний учасник рекреаційного процесу, відповідав за створення якісних туристичних продуктів та послуг, в той же час він ніс ризику, пов'язані з веденням бізнесу. Перевагою бізнесу є процес швидкої адаптації до умов, що змінилися, до нової інформації або зміни технологій. З огляду на це, в нього є всі шанси перетворити туристичну сферу на конкурентоспроможну та прибуткову.

В цілому, з огляду на практику здійсненні державно - приватного партнерства в європейських країнах, слід виділити його наступні переваги: зменшення загальних витрат на реалізацію туристичних проектів з боку держави, у зв'язку із залученням коштів приватного сектору; прискорення розвитку інфраструктури через спільні фінансово-організаційні заходи; поліпшення якості послуг у зв'язку із включенням штрафів та премій до контрактів співпраці між державними установами та бізнесом; поліпшення державного управління органів влади, які можуть сконцентруватись на плануванні туристичних послуг та моніторингу їх виконання замість їх надання.

Одним із завдань в напрямку реалізації зазначеного, є проведення розмежування об'єктів нерухомості між органами державного управління, місцевого самоврядування та бізнесу з делегуванням місцевій владі прав на використання об'єктів культурної й природної

спадщини разом з розвитком туризму, координацію діяльності науково-освітньої сфери, відродження традиційних виробництв і технологій, які можуть визначити майбутній економічний потенціал регіону,

В свою чергу, державне регулювання у розвитку туристично-рекреаційної сфери, мало б зосередилось на напрямках, що регулюють перехід на засади корпоративного планування, прогнозування та розробку стратегічних планів розвитку туристично-рекреаційної галузі господарства регіону; утворення територій з особливим економічним статусом, які відзначаються значним рекреаційно-туристичним потенціалом (курортотоліси, рекреаційні кластери, еколого-економічні та спеціальні зони тощо); просування послуг цієї сфери на внутрішньому та міжнародному ринках через механізми інноваційного маркетингу та менеджменту.

В умовах ринкової економіки з елементами державного регулювання, державне планування розвитку туризму представляє собою основу для регулювання туристичної сфери господарства. В результаті такого підходу, методологічний напрям короткострокового планування замінюється довгостроковим стратегічним плануванням розвитку туристичної галузі. Державний план не «нав'язується» підприємствам зверху. Він являє собою комплексний документ, який включає аналітичну і прогнозну інформацію, а також систему програм та заходів, спрямованих на забезпечення узгодженості суспільних та приватних інтересів. Формування стратегічного плану розвитку рекреаційно-туристичного комплексу ґрунтується на баченні цілі розвитку, аналізі чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, сильних і слабких сторін розвитку, потенціалу та можливих загроз, а також оцінки стану зовнішньоекономічних зв'язків, міжрегіонального співробітництва, особливостей гуманітарної сфери територій тощо.

Іншим ефективних важелів регулювання розвитком туристичної індустрії є туристичний маркетинг. У його важливості пересвідчує статистична інформація - в структурі послуг розвинутих країн в середньому до 50 % вартості послуг складають маркетингові витрати на вивчення ринків та просування на них продукції.

Під туристичним маркетингом розуміють цілеспрямовану економічну діяльність органів місцевого самоврядування та бізнесу з просування маркетингових продуктів від виробника до споживача, з метою задоволення попиту туристів та рекреантів і збільшення фінансових надходжень до місцевого бюджету [4]. До маркетингових

продуктів території відносяться не лише товари та послуги учасників господарської діяльності регіону, а також його привабливість (зовнішній вигляд міста або курортних поселень, дизайн території), імідж, репутація асортименту послуг туристично-рекреаційного комплексу. Оцінка зазначених характеристик турпродукту території визначається якісною стороною соціальної, транспортної, комунально-інженерної інфраструктури тощо.

Для досягнення необхідного розвитку туристичної галузі велике значення має впровадження методології маркетингових досліджень, як основи планування функціонування і розвитку ТРК та відповідного організаційного забезпечення для просування туристичного продукту на вітчизняний і міжнародний ринок. З цією метою доречним буде виділення низки завдань. Серед них, однією з першочергових, є створення державної системи обліку, охорони та ефективного використання туристичних ресурсів. Для цього необхідно здійснити врахування наявних туристично-рекреаційних ресурсів на базі їх економічного значення та ролі, визначити рейтинг цих об'єктів. На основі проведених досліджень має бути складений кадастр туристично-рекреаційних ресурсів. Крім того, ранжування туристичних об'єктів і центрів туризму допоможе центральним і місцевим органам влади визначити пріоритети фінансування та субсидування конкретних заходів і об'єктів. У світовому туристичному господарстві величина отриманої від держави дотації залежить від рейтингу туристично-рекреаційного об'єкта [1].

Не менш важливим завданням для місцевої та державної влади є виділення пріоритетних видів зовнішнього та внутрішнього туризму серед таких його напрямків як соціальний, лікувально-оздоровчий, дитячий, діловий, науковий, сільський, релігійний, екологічний, спортивний, пізнавальний, мисливський тощо. Для цього, на нашу думку, крім головних та допоміжних чинників розвитку туризму в регіоні, слід урахувати його світові та національні тенденції. Необхідно відмітити, що для в'їзного туризму важливими будуть соціодемографічні зміни (старіння населення, пізні шлюби, зміни в стилі життя тощо) та трансформація світових туристичних смаків і пріоритетів (значний розвиток екологічного, пізнавального, індивідуального, сільського туризму). Для удосконалення внутрішнього туризму, доцільно створити соціально орієнтований туристичний продукт. Таке спрямування передбачає надання можливості значній

кількості людей бути залученими до туристичного процесу, при цьому запропонований продукт має бути спеціалізованим відповідно до потреб і можливостей туристів, і націленим як на тривалий так і на короткочасний багаторазовий відпочинок.

З цією метою попередні маркетингові дослідження дадуть змогу визначити імідж території, який знайде втілення у створенні її туристичного бренду та дозволить визначити певну цільову аудиторію на туристичний продукт регіону. З іншого боку, завдяки глибокому аналізу різноманітних чинників розвитку РК, можливе створення комплексного туристичного продукту, який одночасно буде орієнтований на велике коло споживачів. При цьому кожний учасник отримає привабливий саме для нього вид відпочинку та всі туристи разом.

Окреслені напрями туристичного маркетингу сприятимуть реалізації низки завдань, спрямованих на усунення недоліків функціонування туристично-рекреаційного комплексу регіону та підвищення ефективності його діяльності. Зокрема, відстеження громадської думки мешканців і туристів, а також аналіз і прогнозування кон'юнктури й попиту на ринку туристично-рекреаційних послуг, дозволяють сформулювати рекомендації щодо подолання ефекту «міжсезоння», коливання попиту на туристичні послуги. Також, за результатами маркетингових досліджень стає можливим розширення спектру послуг обслуговуючого характеру, пов'язаних з відпочинком, розвагами, дозвіллям, та їх сегментація по конкретним групам рекреантів.

Використання аналітичної інформації в управлінні, є процесом споживання інформаційного продукту, який впливає на весь відтворювальний цикл господарського комплексу регіону та його туристично-рекреаційної складової зокрема. У виробничій сфері він сприяє розширенню асортименту і якості товарів і послуг, їх орієнтації на регіонального споживача та туристів; у сфері розподілу – виявленню нових каналів збуту, посередників, завдяки чому розширюється частка ринку, збільшується товарообіг; в обміні - зростанню доходів бізнесу і домогосподарств, а також надходжень до міського бюджету; у споживанні – зростанню рівня зайнятості, доходів і купівельної спроможності мешканців, підвищенню культури відпочинку і розваг; у маркетинговій діяльності – зростанню іміджу туристичного центру або території, його репутації серед потенційних покупців; в управлінській діяльності – підвищенню конкурентоздатності продукції туристично-рекреаційного комплексу території, ефективному управлінню його ресурсами [3].

Висновки. Регулювання розвитку туризму та рекреації передбачає реалізацію заходів на основі державно-приватного партнерства. Воно має на меті усунення конфлікту інтересів та формування моделі співробітництва учасників туристичного процесу. Важливим при цьому стає розмежування повноважень між державним та приватним сектором та органами місцевого самоврядування. Воно полягає у закріпленні за державним сектором політичної та нормативно-правової відповідальності за загальні умови розвитку туризму в країні та регіонах, формування структури тур індустрії та маркетингу країни та її регіонів, забезпечення передачі інститутам місцевого самоврядування та бізнесу функції безпосереднього управління об'єктами рекреації та відтворення і збереження рекреаційних ресурсів.

Ефективний механізм територіального управління розвитком туристично-рекреаційною сфери дозволяє максимально використати потенціал місцевих рекреаційних ресурсів та економіки регіону для підвищення ефективності функціонування регіонального ТРК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бухаріна Л.М. Розробка стратегії розвитку сфери туризму в Україні // Економіка та держава. – 2009. – №1 – С.103-106.
2. Гостева Л.Ф, Серета Н.Д. Туризм как фактор экономического развития региона // Региональная экономика: теория и практика. — 2008. — № 15.
3. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій. - Донецьк: ІЕПД НАН України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2001. - 270 с.
4. Панкрухин А.П. Маркетинг территорий: Учеб. пособие. - М.: Изд-во РАГС, 2002. - 327 с.
5. Панченко Т.Ф. Курортно-рекреаційна система України: сучасний стан та перспективи розвитку // Туристично-краєзнавчі дослідження. - Вип.2. – К.: Кармаліта, 1999.- 201-213с.
6. Бакурова Г.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону / Г.В.Бакурова, Д.В.Очеретін // Збірник наукових праць. - Вип. 183 у 3-х томах. - Т. III. - Дніпропетровський ДНУ, 2002. - С 617-622.
7. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія. - Інститут регіональних досліджень НАН України. - Львів, 2006. - 288 с.
8. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П.В. Гудзь. - Донецький ІЕПД НАН України: ТОВ «Юго-Восток» Лтд, 2001. - 270 с.
9. Циншен Ван. Основы территориальной организации рекреационного хозяйства (современный подход к рекреационной географии): монографія Ван Циншен. - Одесса: Астропринт, 2003. - 124 с.